

SVENSK TJÄNSTEMANNAFORSKNING

Tjänstemännen före 1850

Före industrialiseringen var tjänstemannagrupperna inom den privata sektorn små. Förändringen inträder alltså vid olika tidpunkt i olika länder på grund av industrialiseringsutvecklingen. I Sverige kan man säga att en gränslinje går omkring år 1850. Visserligen inträdde industrialiseringsskedet i egentlig mening senare i Sverige, men återverkningarna av den internationella industrialiseringen kom, vid denna tid, framför allt på det statliga området och blev märkbara från seklets mitt.

I ett äldre samhälle - och detta gäller inte bara Sverige utan de flesta europeiska länder även om det finns skillnader - var tjänstemän statens tjänstemän. Man gjorde en strikt skillnad mellan statens ämbetsmän, som hade särskilda förtroendeposter, och de lägre tjänstemännen av skrivartyp. De lägre tjänstemännen finns det inte någon större anledning att här beröra; de var i allmänhet avskrivare, räkenskapsförare av olika slag utan självständig beslutsföranderätt i några hänseenden.

Statens civila ämbetsmän fanns på flera områden. Jurister fanns i två huvudfunktioner: 1. De förvaltande uppgifterna där de skulle förbereda lagar och administrera olika förvaltningsenheter enligt lagens påbud (fanns i den centrala förvaltningen likaväl som i statens regionala förvaltning vid länsstyrelserna); 2. För att skipa rätt och företräda partsintressen i rättsskipningen (åklagarmyndigheten).

Vidare fanns statliga ämbetsmän inom undervisningsväsendet, dels vid universiteten (professorerna), dels vid gymnasierna (lektorerna). Dessutom fanns ett antal speciella kulturämbetsmän: riksantikvarien och riksarkivarien och några tjänstemän vid de kungliga teatrarna och konsthögskolan. Vidare fanns specialister av olika slag kopplade till den statliga förvaltningen. Tidvis fanns några läkare anställda men framför allt var det tekniska specialister som anställdes i statens tjänst. Det gällde personer vid myntverket med ansvar för mått och mynt, kartverket, den geologiska undersökningen och dessutom några civilmilitära ämbetsmän, framför allt med anknytning till byggnadsverksamheten - både väg- och vattenbyggnadsverksamheten och slotts-

byggnadsverksamheten. Vid sidan av de civila tjänstemännen fanns naturligtvis hela den militära personalen, där ämbetsmännen utgjordes av officerarna.

Det finns här ingen anledning att närmare gå in på den rika litteraturen om ämbetsmännen i det förindustriella Sverige. Några framställningar bör ändå nämnas, framför allt Sten Carlssons "Ståndssamhälle och ståndspersoner 1700 - 1865", Lund 1949, andra upplagan 1973. I denna behandlar Carlsson både de militära och de civila ämbetsmännens numerära utveckling och deras anknytning till adeln respektive till ofrälse kategorier i samhället under perioden från 1700 fram till riksdagsreformen. En grundlig genomgång av framför allt de militära ämbetsmännen och deras ställning i samhället under frihetstiden, utgör Gunnar Artéus, "Krigsmakt och samhälle i frihetstidens Sverige", Stockholm 1982. Artéus studerar där vad han kallar militärkorporationen och dess officiella status och materiella villkor liksom dess intressekamp.

Det finns också ett antal olika undersökningar om ämbetsmännen och deras förhållande till adelskap och till avancemang i statens tjänst som här inte skall nämnas. En specialundersökning som är tämligen särpräglad bör ändå nämnas, nämligen David Gaunts "Utbildning till statens tjänst. En kollektivbiografi av stormaktstidens hovrättsauskultanter", Uppsala 1975.

Det bör samtidigt framhållas att det finns speciella historiker över nästan vart och ett av ämbetsverken, de gamla kollegierna, och i dessa finns ett stort antal biografiska upplysningar om tjänstemännen och om deras arbete. I flera av dem finns också särskilda förteckningar över ämbetsmännen. Lars Eriksson beskriver t ex i sin avhandling "Borgare och byråkrater. Omvandlingen av Stockholms stadsförvaltning 1599-1657", Stockholm 1988, en tidig byråkratiseringsprocess och relaterar denna till en europeisk utveckling där köpmannaoligarkin successivt ersätts av ett ämbetsmannastyre.

Det moderna tjänstemannaväsendet

Tjänstemän i en modern mening är en följd av industrialiseringen. Antalet tjänstemän på den privata sidan växte i och med att man fick stora tillverknings- och förvaltningsenheter, i första hand de stora industriföretagen, de stora bankerna och försäkringsbolagen. Det var i sam-

band med deras framväxt som de moderna privattjänstemännen blivit till en stor grupp i samhället. De har därmed också fått en stark differentiering med många olika arbetsuppgifter. Denna differentiering börjar inträda kring sekelskiftet - dessförinnan var det inom arbetargrupperna som differentieringen var stor - och den har sedan fortsatt i olika etapper till följd av den teknologiska utvecklingen. Det avgörande steget mot en differentiering inom industrin togs i slutet på 1800-talet i och med att konstruktionsarbetet blev en uppgift för särskilda avdelningar inom industriföretagen. Man fick därmed en skillnad mellan kontorstjänstemännen och verkstadstjänstemännen.

På det statliga området har genomförts en rad förändringar som förändrat tjänstemännens ställning och uppgifter. För det första har staten tagit över en rad servicefunktioner från den privata verksamheten, framför allt gäller detta kommunikationsområdet där staten tidigt tog ansvar för postväsen, telegraf- och telefonväsen, en stor del av järnvägsväsendet och så småningom vägväsendet. För det andra har staten påtagit sig en rad välfärdsuppgifter, dels inom hälsovården - såväl den direkta sjukvården som den indirekta förebyggande hälsovården - med både medicinska och tekniska tjänstemän, dels inom socialvården för att garantera en viss konsumtionsstandard åt olika utsatta grupper. För det tredje har staten infört olika kontroll- och övervakningsuppgifter t ex för information utåt och inåt, för tredje parts säkerhet (hissar etc), för planering av statens och samhällets ekonomi, för produktion av betydelse för försvar och beredskap liksom för att hålla uppe viss produktion av sysselsättningshänsyn.

Den bästa bild man kan få av förändringen på tjänstemannasidan i Sverige från 1800-talets mitt fram till 60-talet får man genom den översikt Sten Carlsson gett i "Den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866" (ingår i Samhälle och riksdag, volym 1, Stockholm 1966. Översikten finns också tryckt separat i en högst reviderad upplaga). Denna framställning utgör en empirisk-statistisk inventering av människorna i samhället utifrån folkräkningarnas material. Carlsson har gjort sig stor möda att skapa jämförbarhet över tid, vilket tyvärr delvis fått lov att ske på bekostnad av specialiserad precision. Här finns emellertid alla behövliga grunddata för tjänstemannagrupperna liksom för andra grupper för tiden fram till 1960-talet.

I viss utsträckning kompletteras Sten Carlssons framställning av

Göran Therborns "Klasstrukturen i Sverige 1930 - 1980", Lund 1981. Therborn går alltså fram ända till 1980. Det finns dock en grundläggande ojämförbarhet mellan Carlssons och Therborns framställningar. Therborn utgår ifrån ett medvetet historiematerialistiskt perspektiv och hans grundläggande avsikt är att fastställa klasstrukturen, inte att redovisa statistik i sig. Therborn har en tvåklasskonception men har för den skull inte tappat bort tjänstemännen. Han behandlar särskilt mellanskikten och redovisar noggrant deras tillväxt. Therborns tidigare nämnda "Borgarklass och byråkrati i Sverige", Lund 1989, bygger delvis på Carlssons empiri men erbjuder en alternativ tolkningsram när det gäller såväl utvecklingen av byråkratisk tjänstemannamakt som "medelklassens" politiska utveckling.

Karl Molin har i en uppsats behandlat brytpunkten mellan en tidigare patriarkal ordning och en modern byråkratisk inom privat företagsamhet i Sverige, ("Patriarken möter byråkratin. En aspekt på svensk samhällsomvandling 1870-1914", i Nybom & Torstendahl (red) Byråkratisering och maktfördelning, Lund 1989). I en aktuell studie ("Arbetsledarna och den lokala autonomin. Om reaktionen mot det svenska samhällets strukturomvandling 1905-1935", i *Opuscula Historica Upsaliensia* nr 9) belyser Molin samma motsättsättning mellan å ena sidan en närmast patriarkal, lokalt förankrad företagskultur och samhällsorganisation och å andra sidan en byråkratiserad hierarkisk, formaliserad struktur. Arbetsledarna utgör undersökningsobjektet och Molin visar hur vissa arbetsgivare i sitt motstånd mot en byråkratisk ordning sökte använda sig av arbetsledarna, paradoxalt nog bl a genom att ge dem tjänstemannaattribut. Molin beskriver således en aspekt av den för tjänstemannarörelsen och tjänstemannaforskningen centrala klyftan mellan olika förvaltningstyper, i Molins terminologi mellan ett lokalt, patriarkalt ideal och ett hierarkiskt "byråkratiskt".

Tom Söderbergs "Två sekel svensk medelklass från gustaviansk tid till nutid", Stockholm 1972, utgår från föreställningen att medelklassen har sin specifika klasskaraktär. Till denna medelklass räknar han emellertid inte bara tjänstemän utan också, och kanske i huvudsak, en rad borgerliga företagande yrken (småbourgeoisin). Boken handlar därför endast till viss del om tjänstemannagrupperna. Den faktiska redovisningen sträcker sig fram till omkring 1940.

Tjänstemännens arbeten

Den som mer än någon annan försökt att genomlysade de svenska tjänstemännens villkor och förhållanden i samhället är Fritz Croner som i tre stora böcker behandlat svenska tjänstemän. Först kom "De svenska privatanställda", Stockholm 1939, sedan gav han ut "Tjänstemannakåren i det moderna samhället", Stockholm 1951, och slutligen "Tjänstemännen", Stockholm 1963. Alla dessa tre böcker innehåller stora statistiska redovisningar. De två sistnämnda böckerna är huvudsakligen baserade på offentlig statistik och olika tjänstemannaorganisationers statistik, medan den första boken i huvudsak utgår ifrån en intervjuundersökning som Croner med hjälp från fackförbunden gjort om de svenska privattjänstemännens villkor.

Croner hade två teoretiska utgångspunkter i sina arbeten, dels vad han kallade funktionsteorin som innebar att de som utförde arbetsledande, konstruktiva, förvaltande och merkantila funktioner i ett företag var att räkna som tjänstemän, dels vad han kallade för delegationsteorin, som innebar att de funktioner som var tjänstemannafunktioner egentligen var delegerade från arbetsgivaren/kapitalägaren. Croners teorier blev omdebatterade också internationellt - han var ursprungligen tysk och publicerade tyska versioner av sina böcker om tjänstemannakåren och tjänstemännen i Tyskland. Man behöver inte acceptera Croners teorier för att kunna tillgodogöra sig den mängd av empirisk information om tjänstemannagrupperns uppkomst och tillväxt i olika företag och i olika delar av det svenska samhället som finns i hans framställningar.

Tjänstemännens ställning inom offentlig förvaltning har belysts av Bo Rothstein ("Den socialdemokratiska staten. Reformen och förvaltning inom svensk arbetsmarknads- och skolpolitik", Lund 1986). Han visar genom en jämförelse mellan Arbetsmarknadsstyrelsen och Skolöverstyrelsen hur två olika typer av administrativt ideal kommit till användning med omfattande konsekvenser för såväl rekryteringen av tjänstemän som verksamhetens inriktning i olika avseenden.

Ove Pettersson har genom en undersökning av svenskt vägväsende visat hur alternativa och konflikterande administrativa principer avlöst varandra vid två tillfällen under 1900-talet, vilket inneburit förändringar i vissa tjänstemannagrupperns arbeten. En formaliserad, hie-

rarkisk, närmast juridiskt förankrad handläggningsordning har utmanats av ett friare, icke-formaliserat, förhandlande, administrativt ideal. Tjänstemännens inflytande, ställning i samhället och förhållande till kunder/klienter har varit starkt relaterat till ett administrativt system. ("Byråkratisering eller avbyråkratisering. Administrativ och samhällsorganisatorisk strukturomvandling inom svenskt vägväsende 1885-1985", Uppsala 1988).

Mats Greiff belyser i "Kontoristen - från chefens högra hand till proletär", Lund 1992 proletarisering, feminisering och facklig organisering bland industritjänstemännen, under perioden 1840 - 1950. I centrum står Kockums i Malmö och Svenska Kullagerfabriken i Göteborg. I studien visar Greiff bl a hur arbetsprocessernas förändring medfört en degradering och feminisering av kontoristernas arbeten.

Kvinnliga tjänstemannagrupper

Exempel på en annan aktuell forskningsinriktning är Christina Florins avhandling om folkskollärarna, "Kampen om katedern. Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860-1906", Umeå 1987. Florin beskriver hur lärarnas inledningsvis gemensamma professionella strävanden kompliceras av yrkets feminisering och mot sekelskiftet tar sig uttryck i en allt mera uttalad kamp mellan manliga och kvinnliga lärare.

Agneta Emanuelsson har i sin avhandling behandlat professionaliseringssträvandena inom ytterligare en grupp inom offentliga sektor, "Pionjärer i vitt. Professionella och fackliga strategier bland svenska sjuksköterskor och sjukvårdsbiträden, 1851-1939", Stockholm 1990. Cecilia Claessons behandlar i ytterligare en avhandling farmaceuternas professionalisering ("Apotekaryrke i förändring: en social-farmaceutisk studie av apotekarnas yrkesutveckling och professionella status", Uppsala 1989).

Britta Lundgrens avhandling "Allmänhetens tjänare. Kvinnlighet och yrkeskultur i det svenska postverket", Stockholm 1990, är ett annat exempel på denna expansiva tjänstemannaforskning. Hon använder ett kvinnoperspektiv i den meningen att hon ägnar kvinnorna inom postverket sitt huvudintresse och visar hur kvinnans ställning inom postverket förändrats på ett förvånande sätt. Med hennes termino-

*Ritkontor på 1940-talet.
K W Gullers, Nordiska museets bildarkiv.*

logi analyseras postverket som genussystem. Hon utgår således från föreställningen att genus (kön) speglar kulturella och sociala karaktistika i samhället.

Mobilisering på det sociala könets grund är ett nytt perspektiv som hon delar med flera andra forskare. Det har visat sig fruktbart och gett ny kunskap. Genom att bl a påvisa ett manligt motstånd mot kvinnornas inträde på arbetsmarknaden har dagens förhållanden getts en ny belysning. Samtidigt illustrerar detta hur god tjänstemannaforskning också kan utgöra en grund för ställningstaganden i aktuella samhällsfrågor. I det här fallet genom att ge material till den viktiga diskussionen om förhållandet mellan män och kvinnor inom dagens och morgondagens arbetsliv.

Ingenjörer och tekniker

Den grupp av tjänstemän som blivit föremål för mest forskningsintresse både internationellt och i Sverige är ingenjörer och tekniker. De har uppmärksamrats ur skilda synpunkter. Deras roll i och för samhället har behandlats i en internationell komparativ översikt av Göran Ahlström i hans bok "Engineers and industrial growth. Higher technical education and the engineering profession during the 19th and 20th centuries: France, Germany, Sweden and England", London & Canberra 1982. Ahlström utgår ifrån den högre tekniska utbildningen och söker sätta den i relation till den industriella tillväxten i de behandlade länderna och jämför dem i vissa avseenden. Huvudparten av hans material sträcker sig fram till omkring 1920.

Rolf Torstendahl behandlar i sin bok "Dispersion of engineers in a transitional society. Swedish technicians 1860-1940", Uppsala 1975, de ingenjörer som utbildats vid svenska läroanstalter under 1860-talet och 1880-1910. Han söker med hjälp av karriärdata precisera ingenjörernas uppgifter i samhället och sätta dessa uppgifter i relation till föreställningarna om samhällets förändring.

En annan utgångspunkt har Boel Berner i "Teknikens värld. Teknisk förändring och ingenjörsarbete i svensk industri", Lund 1981. Berner diskuterar i sitt arbete arbetsuppgifternas art och ingenjörernas anspråk på en ställning i samhället. Den tid hon behandlar är perioden från industrialiseringens genomförande i Sverige fram till 1970-talets slut, men tyngdpunkten ligger på tiden före andra världskriget.

Ingenjörernas anspråk på en ställning i samhället har också behandlats av Nils Runeby i "Americanism, Taylorism and social integration. Action programmes for Swedish Industry at the beginning of the 20th century" i *Scandinavian Journal of History*, vol 3, 1978. Vad som här behandlas är propagandan för den s k taylorismen under 1900-talets första del och de synpunkter man då härledde ur denna på industriell organisation. En del av de tidiga svenska ingenjörernas anspråk har Runeby också behandlat i "Teknikerna, vetenskapen och kulturen. Ingenjörundervisning och ingenjörorganisationer i 1870-talets Sverige", Uppsala 1976.

Ingenjörernas anspråk på en plats i samhället som har att göra med deras professionalisering diskuteras av både Runeby och Berner i de redan nämnda arbetena. Frågan tangeras också av Bo Sundin i "Ingenjörsvetenskapens tidevarv. Ingenjörsvetenskapsakademien, Pappersmassekontoret, Metallografiska institutet och den teknologiska forskningen i början av 1900-talet", Umeå 1981, och av R Torstendahl i "Engineers in industry, 1850-1910: Professional men and new bureaucrats. A comparative approach" i "Science, Technology and Society in the Time of Alfred Nobel", Oxford etc 1982; samt av densamme i "När ingenjörerna blev professionella och byråkrater. En jämförelse mellan utvecklingen i Sverige och England 1800-1914", i Nybom & Torstendahl (red) "Byråkratisering och maktfördelning", Lund 1989. Det finns också en rad andra specialiserade undersökningar som behandlar eller tangerar ingenjörer ur speciella synpunkter.

Tjänstemännens organisationer

En allmän översikt över tjänstemannarörelsens utveckling såväl centralt som för de olika förbunden ger Per Sandbergs skrift "Tjänstemannarörelsen" från 1969. Sandbergs framställning ger viktigare data i organisationshistorien och placerar in organisationsutvecklingen i förhållande till konjunkturväxlingar, löner och konflikter.

I detta sammanhang bör också nämnas Thord Walléns "Suveränitet och samverkan. Några drag i TCO:s organisationsutveckling", TCO/TAM 1989. Boken analyserar centrala skeenden i tjänstemannarörelsens historia under perioden 1920-1970. Bokens titel anspelar på

det spänningsfält som uppstår när ett antal suveräna fackförbund upplever behov av samverkan inom en centralorganisation. Genom sitt omfattande empiriska material kan boken också fungera som uppslagsverk.

En allmän översikt ger vidare Arne Nilsteins uppsats "White-collar trade unionism in Sweden" i A Sturmthal, "White-collar trade unions", London & Urbana 1966. Nilstein ger en översiktlig statistisk framställning med några grundläggande kommentarer.

Tom Ericssons bok "Den andra fackföreningsrörelsen. Tjänstemän och tjänstemannaorganisationerna i Sverige före första världskriget", Umeå 1983, utgör ett försök att ta ett nytt vetenskapligt grepp på den tidiga tjänstemannarörelsen. Ericsson använder i boken ett vidare fackföreningsbegrepp än som är vanligt. En förstudie till boken utgav Ericsson under titeln "Facklig medvetenhet bland tjänstemän under 1800-talet" i "Statsvetenskaplig tidskrift 84", 1980. En annan förstudie utgör hans uppsats "Tjänstemän i Sverige och Storbritannien före första världskriget. Arbetsförhållanden, löner och fackföreningssträvanden", i Bo Öhngren (red) "Organisationerna och samhällsutvecklingen", TCO, Stockholm 1982.

En mindre översikt över tjänstemannarörelsens uppkomst ger Rolf Torstendahl i "Byråkratisering, yrkesstolthet och klassmedvetande 1875-1940. Uppkomsten av svensk tjänstemannarörelse" i "Byråkratisering och maktfördelning", redigerad av Thorsten Nybom och Rolf Torstendahl, Lund 1989.

En allmän översikt över tjänstemännens fackliga organisationsutveckling och tjänstemännens arbetsvillkor under 1900-talet liksom om förhållandet till arbetarnas organisationer, återfinns i Tommy Nilssons avhandling "Från kamratförening till facklig rörelse. De svenska tjänstemännens organisationsutveckling 1900-1980", Lund 1985.

Det föreligger en mycket stor mängd specialiserade organisationsundersökningar kring vissa organisationer, som i allmänhet utgör historiker i samband med något jubileum. En begränsad bibliografi återfinnes i Tom Ericsson, "Den andra fackföreningsrörelsen", sid 151-153. För en mer komplett sammanställning hänvisas till "Tjänstemannabibliografin", TAM 1986, av Alf Lorenzon. Denna förtecknar organisationshistoriska redovisningar, minnes- och jubileumsskrifter utgivna av tjänstemännens fackliga organisationer och yrkesföreningar

1905-1986. Den innehåller 425 referenser utgivna på förbunds- och lokalnivå.

Några organisationsstudier bör emellertid nämnas därför att de alldeles klart har ett vidare intresse än för de begränsade grupper de gäller. Thord Wallén har t ex belyst några för tjänstemännarörelsen viktiga frågor i boken "Bakom dokumenten. Femtio år av visioner och verklighet", TCO 1985. I boken får ett antal centrala tjänstemannarepresentanter ge sin syn på bl a förhandlingsrätt, anställningstrygghet och pensionsvillkor. Andra skrifter är A Söre, "Från maskinistsamfundet 1848 till Svenska Maskinbefälsförbundet 1951", Stockholm 1951; G Palmquist, "Segrande samverkan 1887-1952" (Bankmannaförbundet), Stockholm 1962; E Bohm, "Okänd, godkänd legitimerad. Svensk sjuksköterskeförenings första femtio år", andra upplagan, Stockholm 1972; E Ahlberg, "Arbetsledarna och deras organisation", Trelleborg 1955; G Malmström "SIF 1920-1945", Stockholm 1945; densamme, "Samverkan, slagkraft. En krönika över femtio SIF-år", Stockholm 1970; M Larsson, "KTTF, Kvinnliga telefontjänstemannaföreningen 1918-1948", Stockholm 1951.

Exempel på organisationsstudier från senare år är B Heggstad, "En tryggad tjänstemannaställning. HTF under 50 år", Stockholm 1987 samt S von Baumgarten, E Corneliuson "Vi behöver varandra. En historiebok om SKTF, Stockholm 1986. En genomlysning av de svenska facklärnarnas strävanden och organisationsutveckling utgör G Liréns "Facklärnarna i skolans och arbetsmarknadens perspektiv: en kamp för jämlika villkor", del I omfattar tiden 1800-1950 och del II 1950-1975, Stockholm 1986 respektive 1989.

En framställning med vetenskapliga anspråk ägnad en tjänstemannaorganisation är Tom Ericssons avhandling "I fosterlandets tjänst. En Studie av den svenska arméunderbefälskårens fackliga strävanden 1901-1922", Umeå 1978. Ericsson har också gjort ett par specialstudier över tjänstemannafackliga frågor: "I skuggan avorstrejken. Krigsmakten och den militära föreningsrätten", Scandia 46, 1980, omtryckt i "Folket i försvaret. Krigsmakten i ett socialt historiskt perspektiv", Umeå 1983, och "Kvinnor i facklig kamp. En studie av föreningen Kvinnor i statens tjänst 1904-1912", Scandia 47, 1981.

Tjänstemannaorganisationernas roll i samhället och dess beslutsprocesser

Det vore oriktigt att lämna frågan om organisationslitteraturen utan att åtminstone nämna att det finns en rik litteratur som tar upp frågan om organisationernas roll i det moderna samhället. Dessa frågor behandlas bl a översiktligt i skriften "Fler förmår mer. Ett sekel med tjänstemän" av Ingrid Wahlund och Thord Wallén, TCO/TAM 1991. I boken diskuteras bl a tjänstemannarörelsens ideologi, dess förhållande till partipolitiken, fackliga resurser samt exempel på frågor som lösts i kontakt med arbetsgivaren resp den samhällspolitiska vägen.

Det finns nog ingen vetenskaplig framställning som speciellt behandlar tjänstemannaorganisationerna skilda från andra. Däremot tas de ofta upp i samband med att man behandlar det moderna organisationssamhällets framväxt och organisationernas växande makt. Detta uppfattas också ofta som vägen till ett korporativt eller korporativistiskt samhälle. Allmänt kan här hänvisas till Nils Elvander, "Intresseorganisationerna i dagens Sverige", andra upplagan, Stockholm 1969, dessutom till hans "Den svenska modellen. Löneförhandlingar och inkomstpolitik 1928-1986", Stockholm 1988.

Hans de Geer har i två böcker om SAF behandlat också relationerna till tjänstemannaorganisationerna: "SAF i förhandlingar. Svenska Arbetsgivareföreningen och dess förhandlingsrelationer till LO och tjänstemannaorganisationerna 1930-1970", Arlov 1986, samt "I vänstervind och högervåg: SAF under 1970-talet", Stockholm 1989. Tjänstemannafrågor diskuteras även i de Geers arbete "Tjänstemännen och den industriella rationaliseringen i "Organisationerna och samhällsutvecklingen" (red) B Öhngren, TCO 1982.

Tillsammans med några medförfattare redovisar Bernt Schiller i boken "Samarbete eller konflikt", Stockholm 1988, en större undersökning av stort intresse ur tjänstemannaperspektiv. Studien fokuserar svensk arbetsmarknad under den konstitutiva perioden från sent 1960-tal till tidigt 1980-tal och söker ge en helhetsbild som också relateras till utvecklingen i ett antal andra västeuropeiska länder.

Bengt Abrahamsson analyserar i "Varför finns organisationer? Kollektiv handling, yttre krafter och inre logik", Stockholm 1986 grundläggande frågor om varför och hur människor organiserar sig. Han ger

*TCOs Skansen-dagar på 1950-talet.
Hernried. TAMs bildarkiv.*

också en överblick över den internationella organisationsforskningens läge och utveckling.

En större monografisk studie över TCO utgör Christopher Wheeler, "White-Collar Power. Changing patterns of Interest Group Behaviour in Sweden", University of Illinois Press 1975. En för TCO speciellt central studie är också Michelle Michelettis avhandling "Organizing Interest and Organized Protest. Difficulties of Member Representation for the Swedish Central Organization of Salaried Employees (TCO)", Stockholm 1985. I denna behandlas TCO:s roll i samhället utifrån dess förhållande till medlemmar, andra organisationer och staten. TCO:s agerande i vissa centrala frågor specialstuderas och kritiken mot intresseorganisationernas politiska roll diskuteras.

Irma Irlinger har i sin avhandling ("TCO och kvinnorna. Tidsperioden 1944-1974. Studie av TCOs och SIFs arbetsmarknadspolitik och behandling av principen lika lön för lika arbete", Uppsala 1990) studerat likalönefrågans utveckling inom tjänstemannaområdet. Hon visar också på intressanta uppgifter om kvinnornas ställning på olika nivåer inom organisationen.

Tjänstemännens liv och arbete – exempel på studier med bl a etnologisk inriktning

I allmänhet har den omfattande forskningen om tjänstemännens villkor föga av historiskt perspektiv och har därför inte kommit i fråga i den här inventeringen och kommentaren. Några arbeten skall dock nämnas, i första hand etnologiska studier med en i flera fall tillbakablickande inriktning. Ett exempel är Barbro Holm-Lövgrens "Ansvar, avund, arbetsglädje. En folklivsstudie av människan i kontorskulturen", Stockholm 1979. En etnologisk studie av en väsentlig sektor tjänstemannasverige är Birgitta Conradsons "Kontorsfolket. En etnologisk studie av livet på kontor", Stockholm 1988. Studien skildrar och analyserar bl a arbetsvillkoren och arbetskulturen på ett försäkringsbolag från 1920-talet fram till 1980-talet.

I Antologin "Modärna Tider. Vision och vardag i folkhemmet", Liber 1985 analyserar Jonas Frykman och Orvar Löfgren (red) olika aspekter av tjänstemannagruppernas förhållanden under 1900-talet. Detsamma gäller Mats Lindqvist i "Ingenjör Fredriksson i framtids-

landet" och Margareta Stigsdotter i "Den långa vägens män" i samma antologi.

En mer översiktlig skildring av tjänstemannens villkor i samhälle och arbete under 1900- talet ges i boken "Fler förmåner. Ett sekel med tjänstemän", TCO/TAM 1991 av Ingrid Wahlund och Thord Wallén.

TAM har under de senaste åren tillsammans med Nordiska museet och berörda TCO-förbund samlat in tjänstemannaminnen genom upp-rop i förbundstidningarna. Material från dessa insamlingar finns publicerade i "Mitt liv och arbete. Kommunal- och industrianställda tjänstemäns minnen", red. Stefan Bohman, Nordiska museet 1987, samt i "Statens kaka, Statstjänstemän minns", red. Annelie Johansson och Christina Westergren, Nordiska museet 1991.

I boken "Arbeta med förtroende. Intervjuer med förtroendevalda och tjänstemän inom Svenska Industritjänstemannaförbundet", SIF/TAM, 1990, av Thord Wallén återges intervjuer med tolv fackligt aktiva som gick ut i arbetslivet under 1930- och 1940-talet. I en annan intervjubok, "Skolan i våra hjärtan. Från Sörgården till Folkhemmets Rosengård", Lärarförbundet, TAM, Sober, 1992, red. Ingrid Wahlund, presenteras lärares erfarenheter från olika decennier under 1900-talet. Intervjuerna har gjorts av Irka Cederberg och Mats Wingborg, bokens faktaavsnitt av Åke Isling.

TAM

Tjänstemannarörelsens Arkiv och Museum

Kansli: Jungfrugatan 38, 114 44 Stockholm

Tel: 08-782 93 06-09

Telefax: 08-782 92 62

Arkiv: Landsnoravägen 110, 191 55 Sollentuna

Tel: 08-92 94 92, 08-92 78 80

Telefax: 08-92 94 92

Farmaceutförbundet ATF

Svenska
Bankmannaförbundet

SFHL

Svenska folkhögskolans
lärarförbund

Försvarets Civila
Tjänstemannaförbund

Försäkringstjänste-
mannaförbundet

Handelstjänste-
mannaförbundet

Svenska hälso- och sjukvårdens
tjänstemannaförbund

SIF

Svenska Industri-
tjänstemannaförbundet

SJF

Svenska
Journalistförbundet

SKTF

Sveriges Kommunal-
tjänstemannaförbund

Lärarförbundet

Officerarnas
Riksförbund

Svenska
polisförbundet

Skogs- och Lantbruks-
tjänstemannaförbundet

ST

Statstjänstemannaförbundet

Svenska
Teaterförbundet

Tull-Kust

Sveriges
Fartygsbefälsförening

TCO·OF

TCO:s förhandlingsråd för
offentliganställda

TCO

Tjänstemännens
Centralorganisation

TBV!

Tjänstemännens
Bildningsverksamhet